

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гурьянов Е. В. Психология навчання письма / Е. В. Гурьянов. – М., 2001. – 192 с.
2. Концептуальні засади застосування арттерапії в корекційній педагогіці. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/4453/382333/sitepage_81/files/vistup_na_novickoi_n_b.pdf
3. Копытин А. И. Основы арт-терапии / А. И. Копытин. – СПб.: Лань, 2009. – 252 с.
4. Корнев О. М. Порушення читання і письма у дітей (діагностика, корекція, попередження) / О. М. Корнев. – М.: Сан.-Петербург, Видавничий Дім «М і М», 2004. – 218 с.
5. Лебедева Л. Д. Педагогические основы арт-терапии / Л. Д. Лебедева. – СПб.: ЛОИРО, 2009. – 200 с.
6. Лебедева Л. Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий / Л. Д. Лебедева. – СПб.: Речь, 2013. – 256 с.
7. Левіна Р. Є. Порушення читання та письма у дітей / Р. Є. Левіна. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 423 с.
8. Медведева Е. А. Арт-педагогика и арт-терапия в специальном образовании: учеб. для студ. сред. и высш. учеб. заведений / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. – М., 2001. – 248 с.
9. Савчук Л. О. «Особлива» дитина в навчанні / Л. О. Савчук, А. А. Колупаєва. – Рівне: РОППО, 2010. – 44 с.
10. Спірова Л. Ф. Характеристика порушень письма і читання / Л. Ф. Спірова. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 532 с.
11. Чіркін Г. В. Методи обстеження мовлення дітей: посібник з діагностики мовних порушень / Г. В. Чіркін. – М., 2003. – 587 с.
12. Шеремет М. К. Логопедія: підручник / М. К. Шеремет. – К.: Слово, 2010. – 376 с.

УДК 376.1-058.264

Р. П. Подгорна

магістрант спеціальності

Спеціальна освіта

(Логопедія. Спеціальна психологія)

К. О. Зелінська-Любченко

кандидат педагогічних наук,

старший викладач

Сумський державний педагогічний

університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВОРУ В ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

У статті розглянуто особливості словотворення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

В статье рассмотрены особенности словообразования у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи.

The article discusses the features of word formation in children of senior preschool age with a general underdevelopment of speech.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, словниковий запас, словотвір, корекція.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, словарный запас, словообразование, коррекция.

Key words: general speech underdevelopment, vocabulary, word formation, correction.

Постановка проблеми. В наш час спостерігається збільшення числа дітей із різними порушеннями мовлення, в тому числі й із загальним недорозвиненням мовлення. Проблема подолання загального недорозвинення мовлення є однією з найбільш актуальних для сучасної дошкільної освіти. Несвоєчасна корекція даної мовленнєвої патології може сприяти шкільній і соціальній дезадаптації, перешкоджати особистісному розвитку дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на важливість і актуальність даної проблеми, про яку говорили багато вчених (Р. Левіна, С. Шаховська, Т. Філичева та інші), її спеціальним вивченням займалися мало.

В наш час було проведено кілька досліджень, що стосуються даної проблеми. Одним із них є експеримент Т. Туманової, за основу якого взято положення Р. Левіної, що «... лише дітям з III рівнем мовленнєвого недорозвинення стають доступні словотворчі операції ...» [3, с. 97]. Її експеримент ґрунтувався на тому, що «... в сучасній науці словотвір прийнято розглядати як особливий вид мовленнєвомисленнєвої діяльності, виділяючи в ньому низку базових операцій: операцію вичленування і впізнання морфеми на слух зі звучання слів і операцію інтеграції словотворчої частки до складу нового (похідного) слова...» [5, с. 5].

О. Шахнарович вважає, що «... дошкільний період характеризується підвищеною увагою дитини до морфемної структури слова і готовністю самостійно створювати слова за типовими словотворчими моделями...» При цьому

останнє зазвичай називається словотворчістю, і характеризується «...проявом активності самої дитини в оволодінні правилами словотворення...». Дослідженнями вченого встановлено, що «в утворенні «неологізмів» бере участь образна відповідність звучання слова і позначеного ним предмета, явища; звучання форми слова і предметних відносин» [7, с. 70].

О. Гвоздев в своїх публікаціях звертав увагу на самостійність дітей в утворенні слів, що має важливе значення в лінгвістичному аналізі формування граматичної будови: «очевидним показником розпаду слів на морфологічні елементи служить поява відповідних утворень за аналогією, створюваних дитиною самостійно. Вони показують, що дитина користується окремими морфологічними частинами як самостійними елементами мови, так як вживає їх в таких поєднаннях, які не міг отримати від дорослих. Тому утворення за аналогією набувають першорядного значення в питанні про засвоєння граматичної будови» [1, с. 27].

Мета статті – на основі аналізу літературних джерел висвітлити особливості словотворення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Численні дослідження довели, що оволодіння словотвором дітьми в процесі онтогенетичного розвитку визначається ступенем засвоєння предметних відносин і їх зв'язків з мовленнєвими явищами. Пік цього оволодіння доводиться на дошкільний вік.

При спеціальному навчанні дитина здатна до повного засвоєння морфем і усвідомленого ставлення до словотворення досить рано. Прискорити процес усвідомлення дитиною значення морфеми стає можливим, якщо виявити і зробити явною для дитини її зв'язок зі зміною в предметній дійсності. Однак ці висновки відносяться до словотвірної діяльності дітей із нормальним мовленнєвим розвитком. У дітей із загальним недорозвиненням мовлення будуть спостерігатися значне відставання і своєрідність в протіканні словотворчих процесів.

У логопедичній практиці, в рамках вивчення мовленнєвих проблем, в першу чергу досліджуються питання комунікативної функції мови, формування лексичних та граматичних значень, що має відношення до проблеми вивчення і формування мовленнєвої основи пізнавальних здібностей дітей [4, с. 56].

Діти із нормальним мовленнєвим розвитком протягом дошкільного віку засвоюють необхідний для навчання в школі словниковий запас і мовленнєві граматичні форми, готуються до оволодіння звуковим і морфологічним аналізом слів. Однак у дітей із різними формами мовленнєвих порушень ці процеси сповільнюються.

Уявленнями про симптоматику і структуру мовленнєвого порушення при загальному недорозвиненні мовлення займалися Г. Жаренкова, Р. Левіна, Т. Туманова. Автори відзначають вторинність недорозвинення словотворення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Основним механізмом несформованості словотворення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення є порушення диференціації фонем, що викликає труднощі розрізнення словотворчих форм через нечіткість слухового і кінестетичного образу слів [2, с. 134].

Виявлення характеру сформованості словотворчих операцій у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення необхідно для розробки теоретичного обґрунтування включення в логопедичну роботу нових розділів, спрямованих на розвиток усвідомлених навичок і вмінь використання нових слів.

Порушення процесів словотворення є стійким проявом в структурі такого складного порушення, як загальне недорозвинення мовлення. Внаслідок цього недоліки словотворчих операцій відзначаються у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення на різних етапах сприймання і породження мовленнєвого висловлювання.

Р. Левіна, вказуючи на різні мовленнєві можливості дітей із загальним недорозвиненням мовлення, відзначала повну недоступність словотворчих дій дітям із першим і другим рівнями мовленнєвого розвитку [3, с. 17].

Т. Філічева, виділяючи додатковий, четвертий, рівень загального недороз-

винення мовлення, відзначає у цих дітей істотні труднощі в процесі утворення складних слів, прикметників із суфіксами, що характеризують емоційно-вольовий стан живих об'єктів, при утворенні іменників зі значенням одиничності [6, с. 11].

Для мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ характерна несформованість всіх компонентів мовлення: фонетико-фонематичного, лексичного і граматичного. Що проявляється в її несформованості та в порушенні оперування елементами мовлення на практичному рівні. Це обмежує можливості переходу до більш високого, теоретичного рівня оволодіння мовленням, на якому дитина усвідомлює елементи структури слова, речення, закономірності їх поєднання і оперування ними.

Одним із основних проявів загального недорозвинення мовлення є недорозвинення словотвору. Це недорозвинення спостерігається як в імпресивному мовленні, так і в експресивному, і може проявлятися в різному ступені: від поодиноких помилок в розумінні та вживанні граматичних форм, до глибокого порушення процесу словотворення [4, с. 88].

У дітей даної категорії недостатньо розвинена здатність розрізняти значення, які укладені в лексико-граматичних формах рідної мови. Діти не бачать різниці між словами. Порушення словотворення у дітей із загальним недорозвиненням веде до збіднення словникового запасу, труднощів у роботі над морфологічним складом слова і в оволодінні зв'язним мовленням.

У процесі навчання і виховання дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення особливу увагу потрібно приділяти роботі з формування словотворення.

Логопедична робота спрямована на формування словотворення іменників, прикметників, дієслів. При цьому розвиток словотворення різних частин мови відбувається послідовно – паралельно [5, с. 6].

Можна виділити 3 етапи логопедичної роботи з формування словотворення.

I етап. Закріплення найпродуктивніших словотворчих моделей.

II етап. Робота над словотвором менш

продуктивних моделей.

III етап. Уточнення значення і звучання непродуктивних словотворчих моделей [7, с. 70].

Оволодіння процесами словотворення є найважливішою частиною при подальшому навчанні дитини. Усвідомлене оволодіння знаннями про словотвір в нормі стає доступним в шкільному віці. У дошкільному віці у дітей формується словотвір, на якому відбувається засвоєння норм і правил словотворення, самоконтролю, формування критичного ставлення до мови, що супроводжується зниженням інтенсивності словотворчості.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, проблема вивчення стану і розвитку словотворення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення залишається невирішеною. У зв'язку з цим необхідно формувати емпіричні граматичні узагальнення у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення на різних моделях словотвору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи / А. Н. Гвоздев. – М. : Педагогика, 1961. – 470 с.
2. Жаренкова Г. Н. К вопросу об активной и пассивной речи моторных алаликов / Г. Н. Жаренкова // Труды II научной сессии по дефектологии. – М. : Издательство АПН ЭСФСР, 1953. – 256 с.
3. Левина Р. Е. Характеристика общего недоразвития речи у детей / Р. Е. Левина // Основы теории и практики логопедии. – М. : Просвещение, 1968. – 173 с.
4. Лалаева Р. И. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя) // Р. И. Лалаева, Н. В. Серебрякова. – СПб. : Союз, 1999. – 160 с.
5. Туманова Т. В. Методы изучения процессов словообразования у дошкольников с речевой патологией / Т. В. Туманова // Дети с проблемами в развитии. – 2005. – № 2. – С. 4–7.
6. Филичева Т. Е. Особенности формирования речи у детей дошкольного возраста / Т. Е. Филичева – М. : Альфа, 1999. – 314 с.
7. Шахнорович А. Н. Словообразовательная деривация в свете экспериментальных исследований / А. Н. Шахнорович // Вопросы филологии. – 2001. – № 1. – С. 68–73.